

Мирзаходжаев Баходир Анвар ўғли

Тошкент вилояти Олмалиқ шаҳар

Анотация; *Мақоламнинг қисқача мазмуни шундан иборатки Чизмачилик тарихи ҳамда мактабларда ўқувчиларга Чизмачилик фанини ўргатиш ва қизиқтириш*

Калит сўзлар: *Чизмачилик тарихи ҳақида*

Тарихий ёдгорликлар археологик қазилмалар шуни кўрсатадики одамлар хали ёзув дунёга келмаган даврлардаёқ атрофидаги турли буюмларнинг шаклини чиза бошлаганлар ва ўзаро бўлган мулоқотда тасвирлардан фойдаланганлар Ибтидоий одамлар яратган қоялардаги тасвирлар ҳозирги тўғри бурчакли ортогонал тасвирларга тахминан тўғри келади Кўпинча мамонт бизон ва бошқа хайвонларни яқка яқка қилиб тасвирланган.

Шундан буён авваллари оддийроқ кейинчалик эса ундан мураккаброқ иншоот ва буюмларнинг тасвирларини чиза бошладилар Авваллари шаклнинг роли ортиб борди кейинчалик чизмаларнинг роли кескин ошди Чунончи инсон онги тараққий эткан сари фан маданият шакллана борди Ишлаб чиқариш ме морчилик тараққий эта бошлади Булар ўз ўрнида графиканинг асосий тури хисобланган чизмаларнинг моҳиятини орттира бошлади Уй жойлар қурғонлар ва бошқа иншоотларни қуриш даврида биринчи чизмалар пайдо бўлди.

Дастлабки чизмаларда фақат битта тасвир бўлиб уни режа деб аташади Одатда бу режаларни тўғридан тўғри қуриладик иншоотларнинг ўрнига яни ер сиртига ҳақиқий катталиги билан бажарилади.

Бундай чизмаларни яшаш учун биринчи чизмачилик асбоблари ёғочдан ясалган сиркул ўлчагич арқон ясалган тўғри бурчакли учбурчаклар яратилган Кейинчалик бундай режа чизмаларни пергамент қоғозда дарахтларда ва холостга кичрайтириб бажарила бошланди.

Асосий қисм Чизма билан шаклнинг умумий томонлари Дастлабки чизмалар билан шакл ўртасида деярли фарқ бўлмаган Тасвирлар кўз билан чамалаб қўлда чизилган Санкт Петербургдаги Эрмитажда сақланаётган Сугд лаганчасига ўйиб тушурилган кўшк фасади чизмаси V- VII асрга этибор берсак бу чизмада ўлчамлар қўйилмаган Бундай чизмалар тасвирланган нарсалар ҳақида тахминий тасаввур бера олган холос.

Шарқ миниатюраларида узоқдаги нарсалар шакли тепароқда яқиндаги нарсалар эса пастроқда бир хил катталиқда тасвирланган Кўп тасвирлар ҳозирги замон қийшиқ бурчакли фронтал изометрия триметрия ёки қийшиқ бурчакли фронтал диметрия кўринишига мос келади.

XV асрда қурилган Гўрамир мақбараси ва мадрасалар тасвири берилган Кейинчалик чизмаларда буюмнинг шаклини шунингдек ўлчамини кўрсатишга ҳаракат қилинади Чизмалар аста секин такомиллашиб борган Унда тасвирланган иншоотлар тахминан анча аниқ акс еттирилган ва чизмачилик асбобларидан фойдаланилганлиги кўриниб турибди.

Россияда кемасозликнинг ривожланиши натижасида янада аниқроқ чизма масштабига қаттиқ риоя қилинган чизмалар пайдо бўлди Бунда узунлиги кенглиги ва баландлиги тасвирланган учта проексиядан фойдалана бошланди 1719 йилда Пётр I томонидан проексия нурларидан фойдаланиб чизилган эшикли қайиқ чизмаси кўрсатилган.

XXIII асрда чизмалар ғоятда пухта ва рангли тусда бажарилди Бу чизмаларда шартли қирқимлар бажарилди ва буюмнинг кесилган қисми материалга қараб бўяб кўрсатилди.

Фазовий жиҳмларнинг текисликда тасвирлаш усулларини бажариш уларнинг амалда тадбиқ қилиш назариясини ривожлантириш соҳасида бир канча қадимий олимлар ва алломалар муҳандис ва меморлар ҳамда халқ усталари етакчи ўринни эгаллаганлар М Кант ва унинг ўтмишдошлари Йевклид геометриясини ягона хатто илохий геометриядир деб ҳисобладилар Франсуз муҳандиси математик олим давлат арбоби Госпар Монж 1748 1818 режа ва фасадни биргаликда ишлатилганда инсондаги геометрик кашфиётчиликка доир тафаккур кескин ривожлантириб юбориш мумкинлигига алоҳида этибор берди.

Марказий Осиё минтақасида шаҳар ва қишлоқларнинг пайдо бўлиши асримизга қадар бир мингинчи йилларнинг ўрталарига тўғри келса маҳаллий услубда меморчилик ва декоратив ишларнинг айрим соҳалари асримизга қадар III асрга тўғри келади Ўзбекистон ҳудудида Сурхондарё ва бошқа вилоятларда ўтказилган археологик қазилмалар шунинг курсатадики асримиздан аввалги VII – V асрларда марказий Осиё билан Эрон Сосонийлари Византия Хиндистон ва Хитой ўртасида вужудга келган иқтисодий ва маданий алоқалар натижасида амалий санатнинг ривожлана бориши ўз ўрнида графика тараққиётига ўз тасирини кўрсатади.

Ҳеч бир фан чизмачилик фанидек ўқувчиларнинг тасаввур ҳамда тафаккур қилиш қобилиятини ўстира олмайди Тасаввур эса шаклий ва фазовий бўлиши мумкин Дарсликда ўқувчиларнинг фазовий тасаввурларини ошириш мақсадида уларга чизмага доир ан анавий саволлар ва машқлар берилади.

Ўқувчиларнинг ўзлаштираётган билимларини мустаҳкамлаб бориш мақсадида ҳар бир дарс охирида машқлар саволлар тестлар ва топшириқлар берилади Шунингдек ҳар бир чорак якунида ўқувчилар томонидан ўзлаштирилган билим ва кўникмаларни аниқлаш учун назорат ишлари киритилади.

Машқлар ўртача А ва яхши Б ўзлаштирувчи ҳамда иқтидорли С ўқувчиларнинг билимининг ҳисобга олган ҳолда тузилади

Интернет олами ўта кенгки гўё унинг чегараси йўқдек Унга кирган одам бир зумда ер шарини айланиб чиқиши мумкин Бу мўжизавий дунёнинг яратилиши бобоколонимиз Ал Хоразмийга бориб тақалади Шу кунларгача олимлар уни кашф қилиш учун турли символикалар шартли белгилардан фойдаланамоқдалар

Улар иштирокида компьютер дунёси хамда интернет олами яратилди Бундай мўжизавий оламни яратиш учун миллионлаб чизмалар чизишга тўғри келган

Сабаби чизмаларсиз ҳеч бир нарса аниқ яратилмайди Шунинг учун ҳозирги замон машина ва жихозлар ишлаб чиқариш технологияларини чизмалар чизишни ва ўқишни билмасдан туриб эгллаб бўлмайди Чунки ҳар бир мутахассис ва юқори малакали ишчи техника ёрдамида турли буюмлар ва уларнинг деталларини яшаш ва назорат қилишда чизмалардан фойдаланишади.

Чизмачиликка оид билимларни тўлиқ эгаллашнинг асосий шартларидан бири график саводхонлик чизмалар чизиш ва ўқишни билишдир Чизмани ўқиш ва чизишни билишнинг асоси чизмачиликда ҳар бир нарсанинг шартли ва соддалаштириб тасвирланишини мукамал эгаллашдан иборат.

Барча конструктор ва муҳандислар ўз ғоялари ва фикрларини ифодалашда фақат чизмалардан фойдаланишади.

Умуман олганда барча фанлар асосан чизмалар график тасвирлар ёрдамида тушунтирилади Чунки чизма ҳар қандай нарсанинг конструкциясини тўлиқ танилайдиган техник ҳужжат ҳисобланади

Нарсанинг аниқ шакл ва ўлчамларини тўлиқ ифодалайдиган ва буюмни назорат қила оладиган текисликдаги тасвир чизма дейилади Чизма эса техника тили ҳисобланиб у умуминсоният тили хамдир Чунки буюмнинг чизмаси Интернетга жойлаштирилса дунёнинг исталган мамлакатада таййорлаш имкониятига эга бўлинади Чизмалар чизиш қоидасини назариясини ўргатувчи фан чизма геометрия ҳисобланади Шу боисдан чизма техника тили ҳисобланади.